

سنجش سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان

سیدرضا صالحی امیری

استادیارو عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات

dr.salehiamiri@gmail.com

آرزو باباشمس

کارشناسی ارشد مدیریت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات

arezou555@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: سرمایه اجتماعی از مفاهیم جدیدی است که در دهه های اخیر در ایران در تحقیقات اقتصادی و اجتماعی، در سطوح ملی و محلی مورد توجه قرار گرفته است. در بررسی پارامترهای سرمایه اجتماعی «اعتماد، هنجارها، انسجام و مشارکت اجتماعی» نقش بارزی در شکل گیری این پدیده در میان افراد جامعه ایفاء میکند. هدف این پژوهش سنجش سرمایه اجتماعی در بین گروه های مختلف دانشگاهی و ارائه راهکار جهت افزایش سرمایه اجتماعی توسط دانشجویان در دو بعد ساختاری و شناختی به منظور پیشگیری از پیامدهای کاهش سرمایه اجتماعی در ایران می باشد.

روش پژوهش: این تحقیق یک تحقیق علمی بوده و نوع آن کاربردی و روش آن میدانی پیمایشی است که مهمترین ابزار استفاده شده در این تحقیق پرسشنامه است.

یافته ها: نتایج پژوهش نشان می دهد که بعد شناختی سرمایه اجتماعی بیشتر توجه مورد قرار گرفته و بعد ساختاری کمتر، لذا اهمیت به بعد ساختاری در افزایش سرمایه اجتماعی موثر است. نتیجه گیری: با توجه به نتایج، مشخص گردید که سرمایه اجتماعی شناختی از سرمایه اجتماعی ساختاری بیشتر مورد توجه قرار گرفته لذا دانشجویان با افزایش مشارکت و اعتماد متقابل میتوانند میزان سرمایه اجتماعی ساختاری را تا حد ممکن افزایش دهند.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، شبکه های اجتماعی، اندازه گیری و سنجش سرمایه اجتماعی

مقدمه

سرمایه اجتماعی در جامعه اشاره کرده و برخی دیگر به توصیف و تبیین ابعاد سرمایه اجتماعی نموده اند و نهایتاً عده ای دیگر بر نتایج و پیامدهای سرمایه اجتماعی در سپهر زندگی اجتماعی و سیاسی تأکید ورزیده اند.

منظور از سرمایه اجتماعی هنجارها و شبکه‌هایی است که مردم را قادر می‌سازد تا دست به کنش جمعی بزنند (پورتس، ۱۹۹۸). این تعریف چندین مقصود را برمی‌آورد. اولاً، نه بر پیامدها بلکه بر منابع سرمایه اجتماعی متمرکز است، در حالی که می‌پذیرد که ویژگی‌های مهم سرمایه اجتماعی از قبیل: اعتماد و هنجار متقابل در طی یک فرآیند مکرر پدید آمده‌اند. ثانیاً، این تعریف ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی را در خود جای می‌دهد و می‌پذیرد که اجتماعات کمابیش بدانها دسترسی داشته باشند. ثالثاً، در حالی که تعریف اجتماع (و نه افراد، خانوارها یا دولت) را به عنوان واحد درجه اول تحلیل معرفی می‌کند در ضمن می‌پذیرد که افراد و خانوارها، قادرند سرمایه اجتماعی را از آن خود کنند و به علاوه نحوه‌ی سازماندهی خود اجتماع تا حدود زیادی به مناسبات آنها با دولت برمی‌گردد. تأثیری که دولت‌های ضعیف، دشمن صفت یا بی‌تفاوت بر زندگی اجتماع و طرح‌های توسعه‌ای باقی می‌گذارند، قراردادهای محترم می‌شمارند و در برابر فساد مقاومت می‌ورزند عمیقاً متفاوت است (آیشام و کافمن، ۱۹۹۱).

در یک دهه اخیر، سرمایه اجتماعی به یکی از مباحث اساسی مورد توجه محافل دانشگاهی و پژوهشاتی جهان تبدیل شده است. سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از هنجارها، ارزشهای غیر رسمی، قواعد عرفی و تعهدات اخلاقی است که رفتارهای متقابل افراد، در چهارچوب آنها شکل می‌گیرد و موجب تسهیل روابط اجتماعی افراد می‌شود و معمولاً به افزایش همکاری و مشارکت اجتماعی افراد، می‌انجامد

سرمایه اجتماعی، علاج همه مشکلات

ایده‌ی اصلی سرمایه اجتماعی این است که شبکه‌های اجتماعی دارای ارزش هستند. همانگونه که سرمایه‌های فیزیکی، اقتصادی، انسانی، هم به صورت فردی و هم به صورت اجتماعی می‌توانند موجب افزایش بهره‌وری شوند ارتباطات اجتماعی هم بر بهره‌وری افراد و گروه‌ها تاثیر می‌گذارند

ال جی هانیفان بیان میدارد، اگر شخصی با همسایه‌اش ارتباط برقرار کند و در پی آن دو با دیگر همسایگان ارتباط برقرار کنند در این حالت انباشتی از سرمایه اجتماعی به وجود خواهد آمد که فوراً نیازهای شخصی آنها را برآورده کرده و حتی میتواند باعث بهبود چشمگیر کیفیت زندگی در کل آن اجتماع گردد.

امروزه سرمایه اجتماعی مورد توجه ویژه سیاستگذاران، سیاستمداران و پژوهشگران قرار گرفته است. به طوری که می‌توان ادعا کرد، طرح این مفهوم در بسیاری از مباحث نشان دهنده اهمیت آن در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... است. در دوده‌های اخیر، سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم ظهور و بروز یافته است با این وجود، نگرش‌ها، دیدگاه‌ها و انتظارات گوناگونی را نیز دامن زده است. افزایش حجم قابل توجه پژوهش‌ها در این حوزه بیانگر اهمیت و جایگاه - سرمایه اجتماعی در سپهرهای متفاوت اجتماعی است. برخی از پژوهشگران بر یک ارتباط وثیق میان میزان سرمایه اجتماعی و کیفیت حکومت - به معنای دقیق حکومت دموکراتیک - تأکید می‌نمایند و عده‌ای دیگر بر میزان سرمایه اجتماعی در رشد اقتصادی تأکید دارند. به اعتقاد آنان بین آن دو یک رابطه همبستگی برقرار است. بطور کلی صاحب نظران و پژوهشگران از چند منظر به موضوع سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند. برخی از پژوهشگران در آثارشان به دلایل و علل شکل‌گیری

و کمک می‌کند تا سرمایه انسانی و سرمایه مادی و اقتصادی بتوانند در تعامل با هم، به یک رشد پویا برسند. (بهرامی ۱۳۸۱، ۲۳)

بیان مسئله

شبکه‌های اجتماعی

شبکه اجتماعی نوعی ساختار اجتماعی محسوب می‌شود که از گره‌های متعددی تشکیل شده است که این گره‌ها می‌توانند افراد حقیقی یا سازمان باشند. این گره‌ها توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به یکدیگر متصلند. وابستگی‌هایی چون روابط دوستانه همشهری بودن هموطن بودن و...

این شبکه‌ها از راس‌ها (افراد یا سازمان‌های عضو در شبکه) و یال‌ها (نوع رابطه‌ها) تشکیل شده است و تحلیل آنها نیز بر اساس همین راس‌ها و یال‌ها صورت می‌پذیرد.

به عنوان مثال دو نفر می‌توانند با یکدیگر به جند روش در ارتباط باشند مثل روابط کاری دانشگاهی خانوادگی. تحقیقات فراوانی نشان داده است که شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در تعیین راه حل مسایل و اداره کردن تشکیلات و میزان موفقیت افراد و سازمانها در رسیدن به اهدافشان، ایفا می‌کند.

هدف پژوهش

اما هدف اصلی این تحقیق ضمن تبیین مسائل اساسی در بحث سرمایه اجتماعی، سنجش سرمایه‌ی اجتماعی در بین گروه‌های مختلف دانشگاهی و ارائه راهکار جهت افزایش سرمایه اجتماعی توسط دانشجویان در دو بعد ساختاری و شناختی به منظور پیشگیری از پیامدهای کاهش سرمایه اجتماعی در ایران می‌باشد.

مروری بر ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق تعریف سرمایه اجتماعی

در ابتدا برای تعریف سرمایه اجتماعی بر میزان استفاده آن به عنوان منبعی در اختیار نفع عمومی تاکید داشتند. اما تعاریف دیگری نیز در خصوص سرمایه اجتماعی و نه بر پایه نفع عمومی نیز ارائه شده است. مشهورترین تعاریف عبارتند از:

پیر بوردیو:

بوردیو سه نوع سرمایه را شناسایی نموده: این اشکال سرمایه عبارت است از شکل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، شکل اقتصادی سرمایه بلافاصله تبدیل به پول است مانند دارایی‌های منقول و ثابت یک سازمان. سرمایه فرهنگی نوع دیگر سرمایه است که در یک سازمان وجود دارد مانند تحصیلات عالی اعضای سازمان که این نوع سرمایه نیز در برخی موارد و تحت شرایطی قابل تبدیل به سرمایه اقتصادی است و سرانجام شکل دیگر سرمایه، سرمایه اجتماعی است که به ارتباطات و مشارکت اعضای یک سازمان توجه دارد و می‌تواند به عنوان ابزاری برای رسیدن به سرمایه‌های اقتصادی باشد. (سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها: ۵ و ۴)

اوزی و دانلپ

سرمایه اجتماعی، را ابزاری برای دستیابی به اطلاعات تخصصی و قدرت بیشتر میدانند و به جای استفاده از نفع سازمانی، جهت پیشرفت شغلی افراد استفاده می‌شود.

کلمن

سرمایه اجتماعی، هر آن چیزی است که ناشی از شبکه روابط اعتماد، حسن عمل متقابل و هنجارهای اجتماعی، که موجب تسهیل فعالیت فردی یا اجتماعی

معنی تمایل برای ایجاد برقراری و توسعه چنین شبکه‌هایی است.

تحلیل تعاریف سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی به شکلی است که هر کسی از دیدگاه خاص به آن نگریسته و تعریف آنرا شکل داده است. گاهی به سرمایه اجتماعی نگاه ابزاری شده است، همانند پیر بوردیو. نگاه او مبتنی بر سود مالکان سرمایه اجتماعی و ایجاد هدفمند روابط اجتماعی با قصد خلق سود. گاهی این سرمایه به صورت خشی نگریسته شده است. همانند دیدگاهی که جیمز کلنن دارد و سرمایه اجتماعی را تابعی از شبکه روابط حس عمل متقابل میبیند. از دید وی سرمایه اجتماعی هر نوع عملی را ممکن است تسهیل کند. وی به این که جامعه از این عمل نفع میبرد یا خیر حرفی به میان نمی‌آورد. در دیدگاه پوتنام سرمایه اجتماعی شاه کلید بنیاد دموکراسی می‌شود و همه در این شبکه بر این مبنی فعالیت میکنند. دیدگاه نان لین بیشتر جنبه فردی و تجاری دارد که نظریه پردازان دیگری هم با وی هم عقیده بوده اند. از دیدگاه فوکویاما سرمایه اجتماعی به عنوان پیشنهاد توسعه موفق و پایدار است. بنابراین دیدگاه دموکراسی و رشد اقتصادی نیرومند بر بستر سرمایه اجتماعی توانمند شکل می‌گیرد.

زمینه فکری و تاریخی

در شرایط منفی و بحرانی، افراد به سوی استفاده از انرژی و توانایی گروهی متکی به یکدیگر و توسل به پشتیبانی و استفاده از پتانسیل‌های گروهی تمایل پیدا میکنند. این پدیده که به عنوان همبستگی از روی اجبار و ضرورت نامیده می‌شود، اولین بار توسط کارل مارکس به کار گرفته می‌شود. اگر چه وی صورت واضح و آشکار از سرمایه اجتماعی نام نبرده است، اما از لحاظ مفهومی سرمایه اجتماعی را در هنگام ضرورت و اجبار ترسیم کرده است.

شود. تعاریف بوردیو و کلنن تا حدودی شبیه هم هستند. هم بوردیو و هم کلنن قائل به مشارکت و عضویت فرد در گروه بودند و ماحصل آنرا بعنوان سرمایه تلقی می‌نمودند. بوردیو برای این مفهوم از واژه «چسبندگی» و «کلنن از واژه» «ساختار اجتماعی» کمک گرفتند. بر خلاف بوردیو که سرمایه اقتصادی را به عنوان هدف نهایی در نظر گرفت، کلنن سرمایه انسانی را به عنوان هدف نهایی مطرح و سرمایه اجتماعی را به عنوان ابزاری برای حصول به سرمایه انسانی بکار می‌برد.

پوتنام

سرمایه اجتماعی، ارزش جمعی همه شبکه‌های اجتماعی و تمایلات ناشی از این شبکه‌ها، برای کمک به یکدیگر است

نان لین

سرمایه گذاری در روابط اجتماعی، با نیت بازگشت سود در عرصه داد و ستد.

فوکویاما

سرمایه اجتماعی، هنجارها یا ارزش‌های به اشتراک گذاشته شده است که موجب تقویت همکاری اجتماعی بر اساس روابط اجتماعی واقعی می‌شود و موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده است و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. (فوکویاما، ۱۹۹۵)

بنیاد سرمایه اجتماعی

تاکید دارد که مفهوم سرمایه اجتماعی نباید با شکل ظاهری آن اشتباه گرفته شود. سرمایه اجتماعی شبکه‌هایی نیست که فرد در اختیار دارد، بلکه بیشتر به

۱- منشا سرمایه اجتماعی، یا ساختار اجتماعی است و یا ویژگی‌ها و هنجارهای اجتماعی.
 ۲- اگر چه از سرمایه اجتماعی تعریفی فردی و دادوستدی شده است ولی عموماً نتیجه و اثر سرمایه اجتماعی تقویت هماهنگی و همکاری بین افراد یا سازمان دانسته می‌شود.
 ۳- ترکیب اعتماد، هنجارهای متقابل اجتماعی و شبکه ارتباطی، اجزا تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی می‌باشد.

ابعاد سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آنها

سرمایه اجتماعی دارای سه بعد اساسی می‌باشد

- ۱- بعد ساختاری
- ۲- بعد هنجاری
- ۳- بعد شناختی

بعد ساختاری: شامل الگوی پیوند میان اعضا گروه و نحوه سازماندهی این اعضا می‌باشد.
 بعد هنجاری: ناظر بر کیفیت ارتباط و تعاملات اعضا می‌باشد.
 بعد شناختی: شامل ارزش‌های مشترک در میان اعضای یک گروه است.
 در هر کدام از این ابعاد می‌توان شاخص‌هایی بیان نمود که به اصلی‌ترین آنها در ذیل اشاره می‌گردد.

بعد ساختاری

از آنجا که در این بعد به الگوی پیوند رسیدگی می‌شود می‌توان شاخص‌های زیر را معرفی نمود

- ۱- نقش و قواعد
- ۲- شبکه‌ها و روابط اجتماعی
- ۳- رویکردها
- ۴- روابط افقی و عمودی

جورج زیمل از مفهوم دادوستد استفاده می‌کند. مبنای این دادوستدها هنجارها و قواعد رفتاری است که افراد برای سامان دادن به مناسبات بین فردی، مبادلات و تعاملاتی که برای بقای خود ضروری می‌دانند وضع می‌کنند. در این رویکرد سرمایه اجتماعی به دادوستدهایی که نیاز زندگی اجتماعی است تقلیل پیدا می‌کند. پر واضح است که این نگاه در حال حاضر در رویکردهای اجتماعی رواج زیادی دارد.

دیدگاه بعدی که در پاسخ و انتقاد به دیدگاه جورج زیمل شکل گرفت، توسط امیل دورکیم پایه گذاری شد. وی به طرح مفهوم ارزش، یعنی تعهداتی که مبنای آنها ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است در برابر دیدگاهی که سرمایه اجتماعی را به سود و داد و ستد تعمیم می‌داد پرداخت. این رویکرد مسائل فرهنگی، تاریخی و ارزشی را در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی وارد می‌کند.

جین جاکوب، در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی (۱۹۶۱) بیان میکند که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌هایی قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند که در ارتباط با حفظ نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس و نیروهای انتظامی، مسوولیت بیشتری از خود نشان دهند. و این اولین استفاده از واژه سرمایه اجتماعی بوده است.

سایر نظریه پردازان از دیدگاه خاص خود به سرمایه اجتماعی نگریسته و تعریف آن را ارائه نموده اند که در بخش مربوط شرح داده شده است.
 نکته قابل توجه، با توجه به سیر تحول کاربرد سرمایه اجتماعی و تعاریفی که از آن شده است چند نکته قابل توجه است:

بعد هنجاری

در بحث کیفیت ارتباطات و تعاملات می‌توان به شاخص‌های زیر اشاره نمود

- ۱- کیفیت روابط و تعامل اعضا
- ۲- اعتماد اجتماعی
- ۳- پیوند اجتماعی

بعد شناختی

در بحث ارزش‌های مشترک می‌توان شاخص‌های زیر را برشمرد

- ۱- هنجارها
- ۲- ارزش‌ها
- ۳- نگرش‌ها
- ۴- باورها
- ۵- فرهنگ حاکم بر شبکه اجتماعی
- ۶- همبستگی و انسجام
- ۷- همکاری

در سطح کلان، سرمایه اجتماعی، شامل روابط قراردادی و ساختاری نهادهای کلان مانند دولت، حکومت سیاسی و نظام‌های حقوقی و قضایی می‌گردد.

شاخص‌های سرمایه اجتماعی به تفکیک سطوح

در سطوح مختلف سرمایه اجتماعی شاخص‌های زیر را می‌توان نام برد. اگر چه می‌توان شاخص‌های بسیاری را در این رابطه نام برد که مجال آن در این مبحث نمی‌باشد.

سطح خرد

روابط همسایگی، روابط محلی، مشورت و کمک گرفتن از دیگران، علاقه به جامعه، خودیاری، کمک به دیگران، حضور در فعالیت‌های اجتماعی، فداکاری برای دیگران.

سطح میانی

رضایت اجتماعی، تعهد اجتماعی، هویت اجتماعی، احساسات و عواطف مشترک، آرامش اجتماعی، عضویت در نهادهای معدنی.

سطح کلان

مشارکت اجتماعی، وفاق اجتماعی، اعتماد اجتماعی، عدالت اجتماعی، دین و ایمان، آگاهی اجتماعی. در بحث سنجش سرمایه اجتماعی سه عامل به عنوان مانع شناخته می‌شود.

۱- بعد کیفیتی سرمایه اجتماعی

۲- چگونگی برخورد با اثرات مثبت خارج از گروه
۳- منفی‌نگری در خصوص اعضای غیر عضو
در کنار این سه مانع، از مزایای زیر جهت سنجش سرمایه اجتماعی نام برد.

۱- باعث ملموس‌تر شدن این مفهوم می‌شود.

سطوح سرمایه اجتماعی

مانند بسیاری از پدیده‌های اجتماعی، سرمایه اجتماعی را نیز می‌توان در سه سطح خرد، میانی و کلان طبقه بندی نمود.

در سطح خرد، سرمایه اجتماعی در قالب روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی افراد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در سطح میانی، سرمایه اجتماعی جنبه‌هایی از ساخت اجتماعی را شامل می‌شود که کنش‌های خاص کنشگران را درون سیستم یا ساختار اجتماعی تسهیل می‌کند. می‌توان گفت سرمایه اجتماعی در روابط اجتماعی و هنجارهای اجتماعی بین گروه‌هایی که کار مشارکتی می‌کنند وجود دارد.

مانند انواع دیگر سرمایه در یک نظام حسابداری گنجانند و این پرسش را مطرح می‌کند که انباره هر سرمایه‌ای حاصل گرد آمدن مجموعه‌ای از روانه‌ها در طول زمان است. به همین خاطر تمام آنها مستهلک می‌شوند. برآستی در مورد سرمایه اجتماعی روانه‌ها چگونه گرد آمده‌اند؟ یک حسابدار به کدام روش باید آنها را جمع بزند؟ استهلاک سرمایه اجتماعی به کدام روش محاسبه می‌شود؟ به همین خاطر وی معتقد است که الگوهای رفتاری عبارت مناسب‌تری برای این مفهوم است.

خصوصیاتی که باعث می‌شود سرمایه اجتماعی مانند سایر سرمایه‌ها شود

۱- قابلیت تبدیل

قابلیت تبدیل، یکی از ویژگی‌های کالاهای سرمایه ایست که می‌توانند از یک نهاد، تبدیل به ستاده و یا بر عکس شوند. سرمایه اجتماعی نیز می‌تواند با نهاده‌های دیگر ترکیب شود و نیازهای انسان را برطرف نماید اما نرخ تبدیل سرمایه اجتماعی کم‌تر از سرمایه اقتصادی است. سرمایه اجتماعی کم‌تر به طور مستقیم به حالت نقدی تبدیل می‌شود ولی اثر تسهیل در مبادلات را دارا بوده و اثر مثبت در شکل‌گیری سایر سرمایه‌ها را خواهد داشت. بنابر این، این سرمایه می‌تواند خدمات ذیل را ارائه دهد.

الف - خدمات اقتصادی:

در حالت فقدان سرمایه اجتماعی در جامعه، سبب می‌شود افراد رفتارهای خود خواهانه‌ای در مصرف داشته باشند ولی با وجود سرمایه اجتماعی تابع مطلوبیت افراد علاوه بر وجود مصرف خود شخص، حاوی میزان مصرف سایر افرادی که با آنها وابستگی اجتماعی دارند قرار گیرد.

۲- باعث تشویق در جهت سرمایه‌گذاری و افزایش و تقویت سرمایه اجتماعی می‌شود

۳- محققان و سازمانهای اجتماعی می‌توانند در جهت سازماندهی سرمایه اجتماعی از آن استفاده نمایند.

چرا سرمایه اجتماعی سرمایه است؟ مفهوم سرمایه

سرمایه، بخشی از ارزش افزوده است که سرمایه داران (کسانی که ابزار تولید را در اختیار دارند) از گردش کالاها و پول، در فرآیندهای تولید و مصرف آنرا بدست می‌آورند. از نظر اقتصادی لازمی سرمایه بودن یک مفهوم، خصوصیت انباره بودن و یا به عبارتی انباشته شدن آن است. همچنین سرمایه می‌تواند مستهلک شود و یا حتی از بین برود. علاوه بر این سرمایه به دلیل تغییر سلیق افراد جامعه و یا پیشرفت تکنولوژی از رده خارج می‌شوند. این خصوصیت در مورد سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی صادق است. سوال این است که آیا این خصوصیات در مورد سرمایه اجتماعی نیز صادق است؟ مشاهدات نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی نیز مانند انواع سرمایه، انباشته و یا مستهلک می‌شود و حتی از بین می‌رود و با تغییر در تعداد تعاملات اجتماعی افزایش خواهد یافت. نکته مهم در مورد سرمایه اجتماعی، تولید شدن آن است. سرمایه فیزیکی از طریق سرمایه‌گذاری ایجاد و تولید می‌شود و تولید آن نیز کاملاً عینی و محسوس است. سرمایه انسانی نیز در اقتصاد، توسط آموزش‌های ضمنی و یا حتی صریح تولید می‌شود. اما به ندرت دیده شده است که سرمایه اجتماعی به صورت برنامه ریزی شده تولید شود.

تحقیقات انجام شده بر روی سرمایه اجتماعی بیانگر یک مفهوم استعاری است و نمی‌تواند از نظر اقتصادی تمام خصوصیات سرمایه را دارا باشد. سولو (۲۰۰۰) بیان می‌دارد که سرمایه اجتماعی را نمی‌توان

ب- خدمات اجتماعی:

احساس نیاز به انتقال تجربه تنها زمانی به وجود میاد که بین افراد کنش‌های مبتنی بر اعتماد متقابل برقرار شود.

ب- اعتبار یابی:

روابطی که شما به عقاید فرد مقابل احترام بگذارید و در عوض فرد مقابل نیز به عقاید شما احترام بگذارد، سبب ایجاد یک پشتوانه قوی برای خویشتن شناسی و آینده نگری خواهد شد. این عمل میتواند سبب تشکیل سرمایه اجتماعی شده و در آینده فرد از این سرمایه خود برای رسیدن به مقاصد مختلف بهره برداری کند.

ت - خدمات اطلاعاتی یا انعکاسی:

هر شخص نیاز دارد تا خود را از نگاه دیگران ببیند در این حالت فرد به یک دلگرمی برای انجام کار خواهد رسید.

۳- انعطاف پذیری

بعضی از انواع سرمایه تنها برای کاربرد ویژه‌ای بکار رفته اند و کاربرد محدودی دارند مثل کلیدی که تنها یک قفل را باز میکند. در خصوص سرمایه انسانی نیز همین حالت وجود دارد. سرمایه اجتماعی نیز همین گونه است. یعنی بعضی از جنبه‌های آن، تنها در دسترس یک دسته یا نژاد خاص است. و این حالت به اندازه شبکه اجتماعی و شعاع و میزان اعتماد متقابل بین کنشگران شبکه وابسته خواهد بود.

۴- جانشین و مکمل بودن

تعهد و وظیفه شناسی در کار میتواند جانشینی برای هزینه‌های نظارت در بنگاه‌های اقتصادی باشد. همچنین سرمایه اجتماعی میتواند با کاهش هزینه مبادله، بهره‌وری سرمایه فیزیکی را بهبود دهد و جانشینی برای سرمایه فیزیکی مازاد باشد.

۵- استهلاك

در طی زمان تمام گونه‌های سرمایه در صورت عدم بازسازی، مستهلک خواهد شد. استهلاك سرمایه اجتماعی نیز بسته به موقعیت‌های خاص متغیر خواهد بود. مثلاً در یک گروه با فاصله گرفتن فرد از گروه سرمایه اجتماعی وی مستهلک می‌شود. سرمایه اجتماعی نرخ استهلاك مشخصی ندارد و این دو دلیل دارد. ۱- سرمایه اجتماعی در بعضی اوقات با عدم استفاده مستهلک می‌شود و گاهی نیز با استفاده آن، نه تنها مستهلک نمی‌شود بلکه همانند بسیاری از کالاهای عمومی، مثل دانش بر مقدارش افزوده می‌شود. ۲- سرمایه اجتماعی با تغییر در ماهیت خود مستهلک می‌شود ولی نمی‌توان نرخ برای آن در نظر گرفت.

۲- ماندگاری

ماندگاری برای سرمایه‌ها به شرایط جانبی زیادی مرتبط است و برای تمام سرمایه‌ها به یک اندازه نیست. بعضی از سرمایه‌ها فنا ناپذیرند، مثل جواهرات یا زمین. بعضی از سرمایه‌ها در دوره استفاده هویت خود را از دست نمیدهند ولی مستهلک می‌شوند مانند اتومبیل. بعضی از سرمایه‌ها ماهیت خود را از دست میدهند و تبدیل به سرمایه دیگری میشوند مانند بذر گیاهان. سرمایه اجتماعی نیز این خصوصیات را دارد. به عنوان مثال سرمایه اجتماعی در یک خانواده ممکن است برای همیشه دوام داشته باشد ولی در یک تیم ورزشی ممکن است در یک مدت کوتاه باقی بماند. همچنین تولید این سرمایه مانند سایر سرمایه‌ها بدون هزینه نیست و حداقل ملزومات آن عبارت است از زمان و تلاش.

۶- قابلیت اطمینان

در مورد هر نوع سرمایه ای، قابلیت پیش بینی، شدت اثر و طول دوره اثر آن سرمایه میتواند باعث افزایش ارزش آن سرمایه شود. سرمایه اجتماعی نیز به روشنی، ابعادی از قابلیت اطمینان را دارا میباشد.

۷- توانایی خلق سرمایه جدید از دیگری

بسیاری از انواع سرمایه‌ها (فیزیکی و انسانی) مورد استفاده قرار گرفته و نوع جدیدی از سرمایه را خلق میکند. فرض کنید بین دو شخص الف و ب سرمایه اجتماعی جریان دارد، حال اگر فرد ب فرد سومی (ج) را به الف معرفی کند و وارد جمع شبکه خودشان کند، در این صورت به واسطه وجود رابطه دوستانه بین ب و ج، سرمایه اجتماعی بین الف و ج نیز تشکیل می‌شود. بدین ترتیب سرمایه اجتماعی میتواند گسترش یافته و حتی قوی‌تر شود و زایش نویی داشته باشد. امکانات سرمایه گذاری، قابلیت نقل و انتقال مالکیت نیز، پارامترهای دیگری هستند که باعث می‌شود سرمایه اجتماعی مشابه سایر سرمایه‌ها شود.

روش شناسی تحقیق

۱) روش تحقیق: این تحقیق یک تحقیق علمی بوده و نوع آن کاربردی و روش آن میدانی پیمایشی است که مهمترین ابزار استفاده شده در این تحقیق پرسشنامه است.

۲) جامعه آماری: جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز و دانشگاه تهران می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است.

مطالعه موردی

اندازه گیری شاخصهای شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی در دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی جهت اندازه گیری شاخصهای شناختی و ساختاری، دو دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران مرکز برگزیده شد و تعداد ۳۶ سوال که در برگزیده شاخصهای شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی بود در بین دانشجویان در مقاطع دکتری،

شکل شماره ۱: مدل مفهومی

جدول ۱: تجزیه و تحلیل آماری بر روی پاسخهای ارائه شده از پرسشنامه

شرح	سرمایه اجتماعی ساختاری	سرمایه اجتماعی شناختی	سرمایه اجتماعی کل
تهران	41.5	59.7	50.6
تهران مرکزی	41	59	50
زن	41.8	60.4	51.1
مرد	39	55.6	47.3
کمتر از ۳۰ سال	40.6	59.0	49.8
۳۱ تا ۴۰ سال	45.1	71.2	53.7
۴۱ تا ۵۰ سال	62.6	71.2	66.9
بالتر از ۵۰	82.9	75.7	79.3
کارشناسی	41.1	58.7	49.9
کارشناسی ارشد	42.6	61.8	52.2
دکتری	39.7	58.7	49.2
دکتری حرفه ای	39.6	58.4	49
کمتر از ۲ سال	44.4	60	52.5
۳-۵ سال	39.4	58.2	48.8
بیشتر از ۶ سال	39.6	61.2	50.4

باشد (میرزایی اهرنجانی، ۱۳۷۵: ۱۱)، در این پژوهش نیز از مدل مفهومی به شرح شکل شماره ۱ استفاده خواهد شد.

نتیجه گیری

۱- در دانشگاه تهران سرمایه اجتماعی ساختاری بیشتر از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز میباشد ولی هر دو، از حد متوسط کمتر نمی باشند. اما از لحاظ سرمایه اجتماعی کل تقریباً در یک حد و بر روی طیف ۰ تا ۱۰۰ در حد ۵۰ و متوسط میباشند.

۲- در مقایسه زنان و مردان سرمایه اجتماعی شناختی و ساختاری در زنان بیش از مردان است. سرمایه اجتماعی کل در مردان کمتر از حد متوسط و در زنان بیشتر از حد متوسط میباشد. هر چند که این اختلاف فاحش نیست.

۳- در بین گروههای سنی مختلف، سرمایه اجتماعی شناختی، ساختاری و کل در گروه سنی بیش از ۵۰ سال از تمام گروهها بیشتر است و در گروه ۳۰ سال

دکتری حرفه ای، کارشناسی ارشد و کارشناسی توزیع گردید. سپس جهت تجزیه و تحلیل دادههای بدست آمده با استفاده از روشهای متداول آماری از نرم افزار SPSS نیز استفاده، و نتایج، تجزیه و تحلیل آماری گردید. با توجه به جامعه مورد پرسش و استفاده از فرمول کوکران لازم بود که در هر دانشگاه حداقل ۳۷۴ پرسشنامه توزیع گردد. جهت اطمینان از حصول نتیجه بهتر تعداد ۴۰۰ پرسشنامه در هر دانشگاه توزیع گردید. نتایج این بررسیها در جدول زیر ارائه شده است.

۳) مدل و چهارچوب پژوهش

تمامی مطالعات تحقیقی بر یک چارچوب مفهومی استوار است که متغیرهای مورد نظر و روابط میان آنها را مشخص می کند (ادواردز و همکاران، ۱۳۷۹: ۲۳). از آنجا که هر پژوهش میدانی و پیمایشی نیازمند نقشه ذهنی و مدل مفهومی است که در قالب آن ابزار تحلیلی مناسب، متغیرها و روابط بین آنها ترسیم شده

سنجی گردد، در مقیاس کوچک به آزمون گذاشته شوند و پس از اصلاح روش، پیاده سازی گردند. این پیشنهادات می‌توانند موضوع تحقیقات بعدی این تحقیق باشند و اثرات این تحقیق را مورد بررسی قرار دهند.

۱- لازم است مشارکت دانشجویان افزایش یابد، این امر با کاهش بوروکراسی و افزایش حیطه نظارت مدیران صورت پذیرد و با دخالت دادن افراد ذی نفع در تصمیمات اداری و گرفتن پیشنهادات آنها، تمرکز زدایی صورت گیرد.

۲- افزایش برنامه‌های آموزشی متناسب با حیطه‌های مختلف کاری و آموزشی و فرهنگی

۳- اقداماتی برای مشارکت سیاسی، فرهنگی و اجتماعی دانشجویان با استفاده از صاحب‌نظران در هر بخش صورت پذیرد.

۴- برپایی نمایشگاه‌ها، اردوها و سایر اقدامات، با هدف افزایش سرمایه اجتماعی.

۵- ارائه ارزش‌های مورد قبول جامعه با روش‌های نوین و جذب بیشتر دانشجویان به این ارزش‌ها.

۶- افزایش سطح امنیت سیاسی و اجتماعی دانشجویان.

از همه کمتر است. با توجه به سایر گروه‌های سنی مشخص می‌گردد سرمایه اجتماعی با افزایش سن ارتباط مستقیمی دارد و هرچه سن بیشتر می‌شود سرمایه اجتماعی نیز افزون‌تر می‌گردد.

۴- در بین مقاطع تحصیلی مختلف، گروه کارشناسی ارشد دارای سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به سایر گروه‌ها می‌باشد.

۵- در مقایسه با مدت حضور در دانشگاه، گروه سنی کمتر از دو سال بیشترین سرمایه اجتماعی ساختاری و گروه بیشتر از ۶ سال بیشترین سرمایه اجتماعی شناختی را دارند و سرمایه اجتماعی کل در گروه کمتر از ۲ سال بیشترین مقدار را دارد. در این بخش نتیجه با گروه‌های سنی همخوانی معنی داری ندارد و لازم است بررسی بیشتری روی آن در تحقیقات بعدی صورت پذیرد.

پیشنهادات

با توجه به پاسخهای ارائه شده، توسط دانشجویان و بررسی‌های آماری صورت گرفته، پیشنهادات ذیل ارائه می‌شود. برخی از پیشنهادات لازم است ابتدا نظر

(جدول شماره ۳)

سرمایه اجتماعی کل	سرمایه اجتماعی شناختی	سرمایه اجتماعی ساختاری	سن	گروه سنی
۴۹.۸	۵۹	۴۰.۶	کمتر از ۳۰ سال	گروه سنی
۵۳.۷	۷۱.۲	۴۵.۱	۳۱ تا ۴۰ سال	
۶۶.۹	۷۱.۲	۶۳.۶	۴۱ تا ۵۰ سال	
۷۹.۳	۷۵.۷	۸۲.۹	بالاتر از ۵۰	مدت حضور در دانشگاه
۵۲.۵	۶۰	۴۴.۴	کمتر از ۲ سال	
۴۸.۸	۵۸.۲	۳۹.۴	۳-۵ سال	
۵۰.۴	۶۱.۲	۳۹.۶	بیشتر از ۶ سال	

x اثر پیشنهادات ارائه شده در افزایش سرمایه اجتماعی، و اندازه گیری دقیق‌تر آن می‌تواند موضوع تحقیقات کامل‌تری در این زمینه باشد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. آریانپور کاشانی، عباس (۱۳۷۴). فرهنگ دانشگاهی انگلیسی فارسی، سپهر.
۲. استیفن رابینز (۱۳۷۳). مبانی رفتار سازمانی، ترجمه قاسم کبیری، مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ دوم، تهران.
۳. افتخاری، اصغر، نبود سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت به نقل از سایت: www.isu.ac.ir/publication
۴. بانک جهانی، نقش دولت در جهان در حال تحول، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، چاپ اول، تهران.
۵. بهرامی، فردین (۱۳۸۱). ابعاد بیرونی سرمایه اجتماعی، انتشارات نسیم البرز، شماره ۳۱۰، تهران.
۶. بیرو، آلن (۱۳۶۶). فرهنگ علوم اجتماعی، مترجم: ساروخانی، باقر، تهران: مؤسسه کیهان.
۷. پرویز، ابراهیم و داودی مرتضی (۱۳۸۸). مجله مدیریت فرهنگی سال سوم / شماره سوم / بهار.
۸. تاج بخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران: انتشارات شیرازه، چاپ اول.
۹. حسینی، قاسم (۱۳۸۳). «بررسی رابطه بیگانگی سیاسی - اجتماعی با مشارکت سیاسی - اجتماعی و امنیت ملی»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶.
۱۰. حسینی، سید امیر حسین، زهرا (میلاد علمی، محمود شارعپور (۱۳۸۶). رتبه بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان های کشور، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶.
۱۱. ربیعی، کامران (۱۳۸۳). «بازی یک نفره»، ماهنامه کتاب علوم اجتماعی، شماره ۸۹، سال هشتم، اسفند.
۱۲. رنانی، محسن، مصطفی عمادزاده، رزیتا معیدفر
۱۳. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی: آرایه یک الگوی نظری، فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، شماره ۲ (پیاپی ۲۱).
۱۴. سوری، علی (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۹، تابستان.
۱۵. سیمی، محمد هادی (۱۳۸۱). پایان نامه، بررسی تطبیقی سرمایه اجتماعی سازمانی، کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۶. شارع پور، محمود (۱۳۸۰) «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، نامه انجمن جامعه شناسی، شماره ۳.
۱۷. شاه حسینی، ماهرو (۱۳۸۱) مطالعه و بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در عملکرد انجمن های اعتباری گردش زنان در تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ رشته جامعه شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
۱۸. شاین، ادگار (۱۳۸۲). مدیریت فرهنگ سازمانی و رهبری، ترجمه برزو فرهی بوزنجانی و شمس الدین نوری نجفی، انتشارات سیمای جوان، تهران.
۱۹. شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱، شماره ۲.
۲۰. صالحی سیدرضا و کاوسی اسماعیل (۱۳۸۶). دولت و سرمایه اجتماعی در افق چشم انداز بیست ساله، راهبرد، شماره چهل و چهارم، تابستان.
۲۱. صالحی امیری، رضا و کاوسی، اسماعیل (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
۲۲. طلوعی اشلقی و کاوسی، اسماعیل (۱۳۸۵). مرکز تحقیقات استراتژیک، معاونت پژوهشهای فرهنگی و اجتماعی، پژوهشنامه سرمایه اجتماعی شماره ۱.

یادداشت‌ها

- 1 Fukuyama Francis (1999)
- 2 Axelrod, Morris, (1950)
- 3 Putnam
- 4 Burt, R.S(1992)
- 5 Coleman, J.S. (1990)
- 6 Acces To Social capital Jornal of family
- 7 Putnam, R. (2000)
- 8 Portes, A.Landolt
- 9 www.isu.ac.ir/publication
- 10 Portes, A. (1998). "Social Capital
- 11 Uzzi, B. and S. Dunlap (2005)
- 12 line
- 13 macaulay

۲۲. طلوعی اشلقی، عباس، اسماعیل کاوسی (۱۳۸۵).
ترجمه مقاله، اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در ۵
ناحیه.

ب) منابع لاتین

1. Fukuyama Francis (1999) social capital and civil society prepared for delivery at the IM....
2. [http://mellat.Majlis.ir/ CONSTITUTION / PERSIAN. HTM](http://mellat.Majlis.ir/CONSTITUTION/PERSIAN.HTM)
3. Fukuyama Francia (1995) Trust: the social virtues and the creation of pros perity New York free press.
4. [ttp://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt.aspx?id=43707](http://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt.aspx?id=43707)
5. <http://www.hccmr.com/news-492.aspx>
6. Loury, Glenn, "A Dynamic Theory of Racial Income Difference", chap. 8, in PA Wallace and A. Le Mund (eds), women, minorities and employment discrimination Lexington Books, 1977, pp. 153-186.
7. www.worldbank.org/poverty/scapital/whastc.htm.
8. <http://imi.ir/tadbir/tadbir-188/article-188/1.asp>
9. <http://fa.wikipedia.org/wiki/>
10. <http://www.mgtsolution.com/olib/106956422.aspx>
11. [php. 000311 / archives / com. fasleno. www //: http](http://000311/archives/com.fasleno.com)
12. http://www.isu.ac.ir/publication/Andesh-ye-Sadiq/Andesh-ye-Sadiq_11-12/Andesh-ye-Sadiq_1201.htm
13. <http://www.hawzah.net/FA/ArticleView.html?ArticleID=88946>
14. Axelrod, Morris, (1950), "Urban Structure and Social Participation" , American Sociological Review. Vol 21. Issue 1, pp 13-18
15. Buckland, Jerry, (1998), from Relicf and Development to Assisted self Reliance: Nongovermantal organization in Bangladesh, Jerry. Buckland @ V winn ipeg.ca
16. Putnam, R. D. (2000).Bowling Alone. The collapse and revival of American community, New York: Simon and Schuster.
17. Uzzi, B. and S. Dunlap (2005). "How to build your network." Harvard Business Review 83(12): 53-60.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی